

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-343-9-2>

INTEREST OF SCIENTISTS OF THE KYIV ARCHAEOGRAPHICAL COMMISSION IN VOLYN ANTIQUITIES

ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ НАУКОВЦІВ КИЇВСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ ВОЛИНСЬКИМИ СТАРОЖИТНОСТЯМИ

Kushpetiuk O. I. Кушпетюк О. І.

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Deputy Director of Educational Work
Separate Structural subdivision of the Open International University of Human Development «Ukraine» Lutsk Institute of Human Development
Lutsk, Ukraine*

*кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Відокремлений структурний підрозділ Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Луцький інститут розвитку людини
м. Луцьк, Україна*

Загально визнаною запорукою економічного, соціального, духовного розвитку будь-якої країни є дбайливе ставлення до її історико-культурної спадщини, яку упродовж сторіч збирають, вивчають та зберігають музейні установи. Для активізації роботи сучасних українських музеїв неможливо обійтися без використання кращого досвіду волинських музеїв другої половини XIX – початку XX ст., для діяльності яких у справі вивчення історії краю та його старожитностей характерним було налагодження та розгортання зв'язків, а згодом плідної співпраці із науковцями різних установ, науково-громадських організацій та товариств, які проявляли інтерес до вивчення та збереження історичних старожитностей та ґрунтовного дослідження волинської землі. Особливо тісні наукові контакти зав'язалися з Київською археографічною комісією, яка була створена у 1843 році при канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора для збирання й публікації документальних матеріалів. Організація Київської археографічної комісії була закономірним процесом зумовленим розвитком науки та формуванням системи збереження документальної інформації у XIX ст. Д. Дорошенко, оцінюючи її діяльність, зазначав: «Та ця комісія відразу опинилася в руках українських вчених, які зуміли зробити з неї, по суті, українську наукову установу, бо всі її видання... були присвячені історії України, головню Правобережної» [4, с. 29].

Почесними та дійсними членами Київської археографічної комісії в різний час були визначні українські науковці, громадські діячі: М. Довнар-Запольський, М. Іванишев, В. Іконников, О. Левицький, І. Каманін та ін. Основними напрямками її діяльності були: архівний (відбір документів

для зберігання, створення архівів), археографічний (пошук, виявлення, збір історичних джерел, відбір для публікації, підготовка до видання), археологічний (розкопки, вивчення старожитностей) та ін. Значне місце впродовж усього часу функціонування Комісії посідали пошук, вивчення й оприлюднення археографічних пам'яток Волинської губернії. Саме із її організацією почалося наукове формування ґрунтовної джерельної бази із вивчення історії Волині, зокрема системні пошуки матеріалів та їх вивчення, впорядкування державних і приватних архівів, рукописних фондів бібліотек, поповнення їх новими віднайденими документами та ін.

Започаткували археографічне вивчення Волині члени Київської археографічної комісії В. Домбровський та М. Іванишев. Так, «влітку 1843 року В. Домбровський за дорученням комісії побував на Волині з метою виявлення і вивчення місцевих архівів, віднайдення давніх актів та інших документів, які могли б значно поповнити джерельну базу історії України. За результатами наукової експедиції вчений зібрав і відправив до Києва близько 80 книг та окремих документів, які стали джерельною базою перших видань комісії. Також дослідник першим звернув увагу на значення актових книг як важливих археографічних пам'яток з історії України і запропонував їх опублікувати» [1, с. 138–139]. Неодноразово здійснював пошук документальних джерел за допомогою наукових відряджень на Волинь і М. Іванишев. Саме «за його рекомендаціями проводилися розвідки в архівах державних установ, церков і монастирів, археологічні розкопки, видавалися науково-історичні матеріали» [1, с. 140].

Активну допомогу у проведенні археографічної збиральницької роботи на Волині надавали члени Комісії і місцевим краєзнавцям. Це з часом привело до накопичення цілої низки експонатів з історії Волині, які лягли в основу перших збірок музейних закладів краю і послужили поштовхом до розгортання ними подальших історико-краєзнавчих студій. В цей період велику увагу до музеїв краю проявляв секретар-діловод Київської археографічної комісії О. Левицький. Так, «у 1889 році в часописі «Київська старовина» була надрукована його стаття-відгук на вихід у світ першого річного звіту тодішнього Свято-Володимирського православного церковного братства, яке започаткувало свою діяльність у місті Володимирі-Волинському в грудні 1887 року [3]. Автор схвально відгукнувся про діяльність братства у справі пошуку та збереження старожитностей краю.

Не залишав поза увагою відомий історик і діяльність давньосховища предметів церковної старовини, що його влаштували в 1890 році члени Луцького Хрестовоздвиженського православного церковного братства. О. Левицький неодноразово надавав науковій консультації брагчикам з

приводу формування бібліотеки, надсилав видання Київської археографічної комісії та праці з історії Волині.

Учений розумів, що більш детальному ознайомленню громадськості з історією Волині та діяльністю місцевих музеїв сприятиме поява саме волинознавчих праць. Започаткувала серію цих краєзнавчих розвідок книга завідувача давньосховища Свято-Володимирського православного церковного братства О. Дверницького «Пам'ятки давнього православ'я в м. Володимирі-Волинському», що з'явилася у 1889 році [2, с. 109]. Для написання цієї історичної розвідки були широко залучені рукописні і друковані пам'ятки, що зберігалися у братському давньосховищі, а також багато археографічних джерел, віднайдених Київською археографічною комісією, які були надані авторові О. Левицьким. «Рецензії на цю книгу відзначали, що автор не обмежився лише простим викладом фактів і наведенням цитат з тих чи інших документів, а вільно і зміло оперував обширним історико-документальним матеріалом, піддавши його систематичній обробці. При оцінці роботи звернено увагу на певні її недоліки (довільність при трактуванні окремих подій, некритичне ставлення до низки неперевіраних фактів та ін.). Однак, на думку рецензента, це не применшувало її значення» [2, с. 109–110].

Рецензував О. Левицький і волинознавчі праці О. Фотинського – завідувача Волинського єпархіального давньосховища, яке було започатковане у місті Житомирі в 1893 році. Статті О. Фотинського та інших подвижників музейного будівництва краю готувалися на основі старожитностей давньосховища та з'явилися на сторінках двох випусків «Волинського історико-археологічного збірника» – видання Волинського церковно-археологічного товариства, при якому функціонував музейний заклад. Високо оцінюючи ці краєзнавчі матеріали О. Левицький зазначав: «щоб з успіхом писати такі нариси, для цього, крім природного таланту потрібне широке, всебічне знайомство з історичною епохою і попереднє незвичайно кропітке вивчення дрібних архівних документів, із яких кожен окремо не представляє цінності, але у загальній сукупності, під рукою майстра, вони, подібно до мозаїчних камінців, дають живі, рельєфні зображення» [2, с. 110–111].

Значний інтерес до вивчення старожитностей Волині проявляли і такі діячі Київської археографічної комісії як І. Каманін та М. Істомін. Так, результатом дослідження І. Каманіним старожитностей давньосховища Свято-Володимирського православного церковного братства стала наукова розвідка «Історичні дрібниці» про історію Євангелія XVII ст. [1, с. 246–247]. Опрацьовував науковець і рукописи Волинського єпархіального давньосховища, зокрема ті, що надійшли з Дерманського монастиря. «Особливо зацікавило науковця рукописне Євангеліє, подароване Дерманському монастирю князем К. Острозьким» [1, с. 247].

Колекції цього ж давньосховища щоправда, більше в мистецтвознавчому аспекті, вивчав і М. Істомін. Однак, теоретичні висновки науковця щодо волинського іконопису викликали критику. Критичний нарис С. Кузьміна підтверджували «репродукції деяких ікон Волинського єпархіального давньосховища, які свідчили про своєрідність волинської іконописної школи» [1, с. 247].

Отже, члени Київської археографічної комісії цікавилися Волинню, її пам'ятками та надавали активну допомогу у проведенні археографічної збиральницької роботи і місцевим краєзнавцям. Це з часом привело до накопичення цілої низки експонатів з історії Волині, які поповнили збірки перших музейних закладів краю та стали основою для публікації ґрунтовних наукових історико-краєзнавчих розвідок.

Література:

1. Гаврилюк С. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.): монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 532 с.
2. Кушпетюк О. Орест Левицький і волинське музейництво (до 170-річчя від дня народження). *Емінак : науковий щоквартальник*. 2018. № 1 (21) (січень-березень). Т.3. С. 108–112.
3. Левицький О. Владимир-Волинське братство (з приводу його першого звіту). *Київська старовина*. 1889. № 7. С. 185–291.
4. Українська культура : лекції за редакцією Дмитра Антоновича / упор. С. В. Ульяновська; вст. ст. І. М. Дзюби; перед. сл. М. Антоновича. Київ: Либідь, 1993. 592 с. : іл.